

BÖLÜM 2

ÇEVRESEL TUTUMLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARI: GELECEĞİN FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA¹

Nur ŞİMŞEK²
Ayhan ÇİNİCİ³

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte hız kazanan üretim ve tüketim süreçleri, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve çevre kirliliği gibi ciddi sorunlara yol açmıştır (Rocks-tröm et al., 2009). İnsanoğlunun doğaya verdiği bu zararların, yine insan faaliyetleriyle giderilebileceği düşüncesi çevre eğitiminin önemini ön plana çıkarmıştır. (Özdemir, 2013; Gardner & Stern, 2008). Bu çerçevede, 1977’de Tiflis’te düzenlenen “Hükümetlerarası Birinci Çevre Eğitimi Konferansı”nda çevre eğitiminin, toplumların çevreyle uyumlu faaliyetlerde bulunmalarını sağlamayı amaçlaması gerektiği vurgulanmıştır (UNESCO, 1978). Aynı konferansta, çevre eğitiminin ekonomik, politik ve ekolojik bağımlılıklara ilişkin farkındalık kazandırarak toplumsal dayanışmayı artırması gerektiği belirtilmiştir. Bu vurgu, “sürdürülebilirlik” kavramının uluslararası düzeyde gündeme gelmesine öncülük etmiştir.

Sürdürülebilirlik, özellikle 1987 tarihli “Ortak Geleceğimiz” raporuyla küresel bir tanıma kavuşmuş ve “gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini riske atmadan, mevcut kuşağın ihtiyaçlarının karşılanması” şeklinde tanımlanmıştır (WCED, 1987, s.43). Bu tanım, sürdürülebilirliği çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele alan bütüncül bir yaklaşım olarak ortaya koymuştur (Özdemir, 2013) ve günümüzde birçok disiplinde temel referans kabul edilmektedir (Purvis et al., 2019).

¹ Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Uzman Fen Bilgisi Öğretmeni, MEB, nursinur302@gmail.com, ORCID iD: 0009-0007-4220-510X

³ Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, ayhancinici@odu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3897-5511

DOI:

- Tutumlar ile davranışlar arasında anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunması, davranışları açıklamada başka değişkenlerin de etkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, davranışsal niyet, alışkanlık, karar süreçleri ve sosyal etkileri inceleyen boylamsal araştırmalar önerilir.

Öğretmen Yetiştirme Programlarına Yönelik Öneriler

- Öğretmen adaylarının duyuşsal alanın alt basamaklarında yüksek, üst basamaklarında ise düşük puanlar alması, üst basamaklara yönelik pedagojik desteğin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çevre eğitimi içerikleri, değer geliştirme ve içselleştirmeyi destekleyecek biçimde yeniden yapılandırılmalı; uygulamalı etkinlikler ve sosyal sorumluluk projeleri ile desteklenmelidir.
- “Tasarruf” boyutundaki yüksek puanlar, ekonomik bağımlılıkla ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda, öğrenci yaşamıyla uyumlu, sürdürülebilir tüketimi teşvik eden uygulamalar (örneğin kampüste geri dönüşüm, düşük bütçeli atölyeler) geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Tutumların davranışı açıklamada tek başına yeterli olmaması, eğitimin davranışsal niyet ve alışkanlık kazandırmaya da odaklanması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, rol oynama, niyet sözleşmeleri ve davranış senaryoları gibi etkinliklerle içerikler zenginleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Prentice-Hall.
- Aktaş, S. C. & Çiçek, B. (2019). Farklı kuşaktaki kadın ve erkeklerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının incelenmesi. *Third Sector Social Economic Review*, 54(4), 1957-1978.
- Arik, S. & Yılmaz, M. (2017). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları ve çevre kirliliğine yönelik metaforik algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1147-1164.
- Arslan, H.Ö. & Yağmur, Z.İ. (2022). Fen bilimleri öğretmenlerinin ekolojik ayak izi bilgi düzeyleri ve “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitime” ilişkin görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(18), 139-167.
- Ateş, H. (2018). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir tüketim davranışlarının ve bilgi düzeylerinin araştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 507-531. <https://doi.org/10.19171/uefad.505608>.
- Autio, M., & Heinonen V. (2004). To consume or not to consume? Young people's environmentalism in the affluent finnish society. *Young*, 12(2), 137-153.
- Ay, C. & Zümrüt, E., (2005). Çevre bilinçli tüketiciler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10, 238263.
- Black, J. S., Stern, P. C., & Elworth, J. T. (1985). Personal and contextual influences on household energy adaptations. *Journal of Applied Psychology*, 70(1), 3-21.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E. K., Akgun, O. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Ankara: Pegem Akademi*.
- Çelik, A. & Küçük, A. (2022). Toplumsal cinsiyet açısından çevre duyarlılığı: Şanlıurfa örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 387-406.
- Çimen, H., & Benzer, S. (2019). Fen bilgisi ve sınıf öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye

- yönelik tutumlarının incelenmesi. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 525-542.
- Diktaş, R. (2019). Çevre bilinci ve yaşam tarzının sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkisi ve bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Doğan, O., Bulut, Z. A., & Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının ölçülmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 659-678.
- Dursun, İ., Tümer Kabadayı, E., & Tuğher, A. T. (2018). Çevreci tüketim davranışı: Boyutları ve ölçümü. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 42-66. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.403831>.
- Evans, N., Tomas, L., & Woods, C. (2016). Impact of sustainability pedagogies on pre-service teachers' self-efficacy. *Journal of Education for Sustainable Development*, 10(2), 243-261.
- Fraenkel, J.R. & Wallen, N. E. (2009). How to design and evaluate research in education. Mc.Graw-Hill New York.
- Gardner, G. T., & Stern, P. C. (2008). The short list: The most effective actions US households can take to curb climate change. *Environment: science and policy for sustainable development*, 50(5), 12-25.
- Gökçe, N., & Sarıyar, S. (2019). Kız ve erkek öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının farklılaşmasının nedenleri: Öğretmen ve veli görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 131-145.
- Günay, G. & Oğuz, A. (2012). "Sustainable Development from The Family to The Society", 2nd International Conference on Human and Social Sciences, (ICHSS'12) 23-24 March 2012, Tirana/ALBANIA.
- Günşen, G. (2023). Çevre eğitimi etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının ekolojik ayak izi farkındalığına ve çevre bilincine yönelik ilgi düzeylerine olan etkisinin incelenmesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 1-13.
- Gürbüz, H., Çakmak, M., & Derman, M. (2013). Biyoloji öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye yönelik tutumları. *Turkish Journal of Scientific Reviews* (1), 144-149.
- Güven, E. (2013). Çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının tutumlarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 411-430.
- Hayta, A. (2009). Sürdürülebilir tüketim davranışının kazanılmasında tüketici eğitiminin rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 143-151.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Sixth Assessment Report: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press.
- Kahyaoglu, M., & Özgen, N. (2012). An investigation of pre-service teachers' attitudes towards environmental problems in terms of several variables. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(2), 171-185.
- Karagöl, İ. & Adıgüzel, O.C. (2022). Duyuşsal alan ve duyuşsal alan taksonomileri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 6(2), 217-240.
- Karalar, R., & Kiracı, H. (2010). Bireysel değerlerin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik öğretmenler üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 79-106.
- Kayalı, H. (2013). Sosyal bilgiler, Türkçe ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi* (21), 258-268.
- Kollmuss, A., & Agyeman J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. & Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2006). Sosyal Bilimler İçin İstatistik (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Lebel, L. (2005). Transitions to sustainability in production-consumption systems, *Journal of Industrial Ecology*, 9(1-2), 11-13.
- Maxwell, S. E., & Delaney, H. D. (2004). *Designing experiments and analyzing data: A model comparison perspective* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı MEB Yayınları, Ankara.
- Öcal, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 333-352.
- Özardıç, N., Güven, N., Erail, S., Çiçek, B. & Erail, D. (2024). Eğitim Politikalarında Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilirlik. *International QMX Journal*, 3(2), 702-709.
- Özbuğutu, E., Karahan, S., & Tan, Ç. (2014). Çevre eğitimi ve alternatif yöntemler-literatür taraması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 393-408.
- Özdemir, O. (2010). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 96-109.
- Özdemir, Ö. (2013). Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarında Kişisel Değerlerin Rolü: Kadın Öğretim Elemanlarının Giysi Elden Çıkarma Davranışları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özgen, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları: Türkiye Örneği. *Kastamonu Education Journal*, 20(2), 403-422.
- Partigöç, N. S., & Çubukçu, K. M. (2017). Hava Kirliliği ve Kent İlişisine Ampirik Bakış: Ekolojik Sürdürülebilirlik Ekseninde Bir Değerlendirme. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 28-45.
- Polat, A. G. S., & Kırpık, C. (2013). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Barın University Journal of Faculty of Education*, 2(1), 205-227.
- Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability science*, 14, 681-695.
- Reisch, L. A., & Thøgersen, J. (2015). Research on sustainable consumption: introduction and overview. In *Handbook of research on sustainable consumption* (pp. 1-16). Edward Elgar Publishing.
- Rockström, J., et al. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(7263), 472-475.
- Sadık, F., & Çakan, H. (2010). Biyoloji bölümü öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre sorunlarına yönelik tutum düzeyleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 351-365.
- Sipos, Y., Battisti, B., & Grimm, K. (2008). Achieving transformative sustainability learning: engaging head, hands and heart. *International journal of sustainability in higher education*, 9(1), 68-86.
- Straughan, R. D., & Robert, J. A. (1999). Environmental segmentation alternatives: A look at green consumer behavior in the new millennium. *Journal of Consumer Marketing*, 16(6), 558-575.
- Şaşmaz, A. (2024). Awareness of sustainable development goals among prospective educators. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 6(1), 45-67.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Teksöz, G., Şahin, E., & Ertepinar, H. (2010). Çevre okuryazarlığı, öğretmen adayları ve sürdürülebilir bir gelecek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 307-320.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (1978). Intergovernmental Conference on Environmental Education Tbilisi. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000032763?posInSet=3&queryId=30a3b3907746-4c54-8b52-d10446db5feb>.
- Vermeir, I., & Verbeke, W. (2006). Sustainable food consumption: Exploring the consumer "attitude-behavioral intention" gap. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19(2), 169-190.
- World Commission on Environment and Development [WCED]. (1987). Report of the world commission on environment and development: our common future. United Nations department of economic and social affairs sustainable development: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.